

Ulkoministeriö
kirjaamo.um@gov.fi

Lausunto luonnoksesta hallituksen esityksesi eduskunnalle Pohjois-Atlantin sopimuksen sekä Pohjois-Atlantin liiton, kansallisten edustajien ja kansainvälisen henkilöstön asemasta tehdyn sopimuksen hyväksymiseksi

Viite: VN/21891/2022

1. Aluksi

Ulkoministeriö on pyytänyt lausuntoja luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle Pohjois-Atlantin sopimuksen sekä Pohjois-Atlantin liiton, kansallisten edustajien ja kansainvälisen henkilöstön asemasta tehdyn sopimuksen hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi. Esityksessä ehdotetaan, että eduskunta hyväksyisi Pohjois-Atlantin sopimuksen sellaisena kuin se on muutettuna liittymispöytäkirjoilla sekä Pohjois-Atlantin liiton, kansallisten edustajien ja kansainvälisen henkilöstön asemasta tehdyn sopimuksen.

2. Saamelaiskäräjien huomiot hallituksen esityksestä ja pyyntö saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisen neuvottelun järjestämiseksi

Saamelaiskäräjät yhtyy tarpeeseen vahvistaa Suomen turvallisuutta muuttuneessa turvallisuuspolitisessa tilanteessa. Saamelaiskäräjät luottaa ulkoministeriön, valtioneuvoston ja tasavallan presidentin arviointikykyyn sekä viime kädessä eduskunnan päätöksiin Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin puolustusliittoon. Saamelaiskäräjät tukee sitä, että Suomi jatkaa ihmisoikeusperustaista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ja korostaa kansainvälisen sääntöpohjaisen järjestelmän tärkeyttä ja kansainvälisen oikeuden noudattamista Naton jäsenenä. Samalla, kun Saamelaiskäräjät luottaa Suomen valtion päätöksiin Natoon liittymisestä, se odottaa myös, että saamelaisille perustuslaissa ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvatut oikeudet alkuperäiskansana otetaan huomioon ja turvataan niin Natoon liittymisen yhteydessä kuin puolustusliiton jäsenyyden käytännön toteutuksessa.

Natoon liittyminen kaksinkertaistaa Naton rajan Venäjän kanssa. Koska osa tästä rajasta ja Naton uudesta puolustuksen painopisteestä on saamelaisten kotiseutualueella, herättää se kysymyksiä siitä, millaisia käytännön vaikutuksia Naton ja Suomen puolustuspolitiikalla on saamelaisten oikeuksiin, perinteiseen maankäyttöön ja mahdollisuuksiin elää saamelaisalueella. Hallituksen esitysluonnoksesta käy ilmi, että vaikka Suomi jossain määrin sitoo käsiään puolustuspolitiikassa Naton myötä, voi se edelleen jatkossa tehdä itsenäisiä ratkaisuja ja sillä on mahdollisuus esittää erilaisia vaihtoehtoja täyttää velvoitteensa turvallisuus- ja puolustusratkaisuissa. Tämä antaa Suomelle hyvät lähtökohdat ottaa huomioon saamelaisten perusoikeudet ja ihmisoikeudet liittymisprosessin edetessä.

Saamelaiskäräjät kiinnittää huomioita Naton ydintehtävän, eli puolustukseen ja pelotteeseen liittyviin puolustus- ja sotilasprosesseihin, jotka voivat koskea myös saamelaisten kotiseutualuetta. Natoon

liittyminen herättää kysymyksiä siitä, sijoitetaanko saamelaisten kotiseutualueelle Naton pysyviä rakenteita tai toimintoja, kuten aseita, tukikohtia, joukkoja tai rauhanajan harjoittelua ja tullaanko saamelaisten kotiseutualueelle perustamaan rajattuja turvallisuusalueita, joilla maan käyttö perinteiseen tapaan ei olisi enää mahdollista. Mikäli saamelaisten kotiseutualueelle oltaisiin sijoittamassa Natoon liittyviä pysyviä rakenteita tai toimintoja, tulisi ne ensin arvioida välttämättömiksi, ja tämän jälkeen suunnitella toimet niin, että niiden mahdolliset negatiiviset vaikutukset saamelaisille minimoidaan.

Nato-jäsenyyden myötä ajankohtaiseksi kysymykseksi muodostuu myös Suomen ja Venäjän välisen raja-alueen käyttö, lisääntynyt rajavalvonta ja -rajavyöhykkeet sekä mahdollisesti lisääntyvä liikenne. Tällä hetkellä rajan alue on porojen rauhaisimpia laidunalueita ja siksi on välttämätöntä pohtia, miten rajavalvonnan ja rajan alueen käytön osalta minimoidaan haitalliset vaikutukset poronhoitoon. Poronhoitajat ovat myös pohtineet, voidaanko rajavyöhykkeellä edelleen kulkea poronhoitotehtävissä kuten tähän mennessä on kuljettu, ja voidaanko Suomen puolelta Venäjän puolelle kulkeneita poroja hakea takaisin Suomeen. Mikäli Venäjän puolelle eksyneitä poroja ei voisi jatkossa hakea takaisin, niin rajalla olevasta porojen esteidasta tulisi saada pitävä. Tämä edellyttää lisää resursseja aitojen korjausvelan paikkaamiseksi ja neuvotteluja Paliskuntain yhdistyksen kanssa, jonka vastuulla aidat ovat.

Suomessa Saamelaiskäräjät ilmaisee saamelaisten virallisen kannan. Saamelaisten kotiseutualueelle mahdollisesti sijoittuvista välttämättömistä Naton pysyvistä rakenteista tulee näin ollen neuvotella Saamelaiskäräjien kanssa. Muita tunnistettavia neuvotteluosapuolia ovat koltta-alueella Kolttien kyläkokous, suunnittelualueella sijaitsevat paliskunnat sekä osakaskunnat. Saamelaiskäräjät huomauttaa, että suunnittelua ja neuvotteluja voi vaikeuttaa se, että maa- ja vesioikeuksien haltijoiden selvittäminen on jäänyt kesken, vaikka perustuslakivaliokunta on sitä edellyttänyt. Koska kaikkia oikeudenomistajia ja käyttöoikeuksien haltijoita ei välttämättä ole kirjattu, voi Saamelaiskäräjät auttaa tunnistamaan alueiden käyttäjiä ja niitä, joiden oikeudet tulee ottaa huomioon maankäyttöä suunniteltaessa.

Mahdollisia operatiivisia suunnitelmia, esimerkiksi Naton yhteisistä harjoituksista, tehtäessä tulee ottaa huomioon saamelaisten perinteisten elinkeinojen tarpeet eri ajankohtina. Esimerkiksi porojen vasomisaika tulisi rauhoittaa harjoittelulta. Saamelaiskäräjät huomauttaa, että saamelaisten kotiseutualueelle kohdistuu jo tälläkin hetkellä paljon ristikkäisiä maankäyttöpaineita ja saamelaisten perinteiset elinkeinot ja muut kulttuuriin harjoittamisen muodot ovat monesta syystä uhattuna. Siksi on erityisen tärkeää, että uusista Nato-jäsenyyteen mahdollisesti liittyvistä maankäyttösuunnitelmista neuvotellaan saamelaisten kanssa haittojen minimoimiseksi.

Toimien välttämättömyysvaatimus sekä oikea-aikainen vilpitiön neuvotteluvollisuus vastaa Suomea sitovien ihmisoikeussopimusten sisältöä täsmentävää YK:n alkuperäiskansaoikeuksien julistusta. Alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen 30 artiklan 1 kohdassa todetaan, että sotilaallista toimintaa ei saa harjoittaa alkuperäiskansojen mailla tai alueilla, ellei se ole perusteltua asiaankuuluvan yleisen edun vuoksi tai ellei siitä ole muutoin vapaasti sovittu asianomaisten alkuperäiskansojen kanssa tai elleivät nämä ole sitä pyytäneet. Lisäksi julistuksen 30 artiklan 2 kohdassa todetaan, että valtiot neuvottelevat tehokkaasti kyseisten alkuperäiskansojen kanssa asianmukaisin menettelyin ja erityisesti näiden kansojen edustuselinten kautta ennen niiden maiden tai alueiden käyttämistä sotilaalliseen toimintaan.

Alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen 32 artiklassa tunnustetaan, että alkuperäiskansoilla on oikeus määritellä ja kehittää painopisteitä ja strategioita omien maiden tai alueidensa ja muiden resurssiensa kehittämiseksi tai käyttämiseksi ja että valtiot neuvottelevat vilpittömässä mielessä ja

toimivat yhteistyössä kyseisten alkuperäiskansojen kanssa näiden omien edustuselinten kautta saadaksesen niiden vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen ennen kuin valtiot hyväksyvät hankkeita, jotka vaikuttavat alkuperäiskansojen maihin tai alueisiin ja muihin luonnonvaroihin. Lisäksi 10 artiklan mukaan alkuperäiskansoja ei saa siirtää pakolla mailtaan tai alueiltaan, eikä alkuperäiskansoja saa asuttaa uudelleen ilman niiden vapaata ja tietoon perustuvaa ennakkosuostumusta eikä ennen kuin on sovittu asianmukaisesta ja oikeudenmukaisesta korvauksesta ja mahdollisuuksien mukaan paluumahdollisuudesta.

Mallia Saamelaiskäräjien ja valtion yhteistoimintaan asiassa voidaan ottaa Natoon kuuluvasta Norjasta ja Norjan Saamelaiskäräjistä, joilla on vakiintunut neuvottelukäytäntö alueidenkäyttötarpeiden yhteensovittamisesta asianosaisten ministeriöiden ja saamelaisten oikeudenhaltijoiden kanssa. Saamelaisten kotiseutualueeseen kohdistuvassa suunnittelussa tarvitaan Saamelaiskäräjille riittävä tiedonsaantioikeus sekä mahdollisuus käydä keskustelua tietoturvalisestisesti sekä valtionhallinnon suuntaan että keskinäisesti.

Saamelaiskäräjät pyytää ulkoministeriötä järjestämään saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisen neuvottelun Saamelaiskäräjien kanssa Natoon liittymisestä, jotta saamelaisten oikeudet ja saamelaisten kotiseutualueen erityispiirteet tulevat huomioituiksi Nato-prosessin alusta alkaen. Neuvotteluissa tietojensaantioikeuksia ja -tarvetta voidaan täsmentää ja keskustella muista tietoturvalisistä saamelaisalueeseen kohdistuen.

Saamelaiskäräjät painottaa, että neuvottelu saamelaisten kanssa edesauttaa Suomen mahdollisuuksia pitää perus- ja ihmisoikeusvelvoitteistaan kiinni niin kansallisessa toteutuessa kuin ylemmän taso puolustuspoliittisessa suunnittelussakin. Saamelaiskäräjät voi auttaa Suomen valtiota siinä, että puolustuspoliittisessa suunnittelussa saamelaisten tarpeet ja oikeudet tulee huomioituiksi.

3. Lopuksi

Saamelaiskäräjät haluaa lopuksi tuoda esiin, että kiristynyt tilanne Venäjän kanssa vaikuttaa monella tapaa saamen kansan mahdollisuuksiin pitää yhteyttä yli rajojen. Saamelaisten mahdollisuudet tehdä yhteistyötä Venäjän puolella asuvien saamelaisten kanssa ovat käytännössä poikki ja Saamelaiskäräjät on hyvin huolissaan saamelaisten tilanteesta Venäjällä. Saamelaisilla kansana on monenlaisia raskaita kokemuksia sodista ja niiden pitkäaikaisista vaikutuksista. Kolttsaamelaisten asuttaminen Sevettijärven, Näätamön, Nellimin ja Keväjärven koltta-alueille, eri saamelaisryhmien evakuointi Pohjanmaalle ja Ruotsiin sekä saamelaisalueen uudelleen asuttaminen ja rakentaminen sodan tuhojen jälkeen ovat vielä hyvin saamelaisten muistissa. Suomen turvallisuuden vahvistaminen nykyisessä maailmantilanteessa onkin tärkeää, ja turvallisuuden vahvistamiseen liittyvissä toimenpiteissä tulee muistaa turvata alkuperäiskansa saamelaisten oikeudet.

Merk.

Tuomas Aslak Juuso
puheenjohtaja

Sarita Kämäräinen
lakimiessihiteeri, ympäristö ja elinkeinot

Lausunnosta päätti puheenjohtaja 22.11.2022 kuultuaan 2. varapuheenjohtaja Leo Aikiota.

Lausunnon valmisteluun on osallistunut OTM Pii Nuorgam.